

Десь в остатній чверті шістнадцятого віку в місті Луцьку, де, каже приказка, «все не по-людську: довкола вода, посередині біда», а вода — то ріка Стир, що стирає пам'ять, а біда, то грізна фортеця, княжий замок, що горує над містом і донині, — ясний пан Іван Жоравницький вступив у спірку зі своїм братом Олександром — либонь, за вітцівщину, за ловецькі угіддя, за рибні озера, за борті з медами, бо за віщо б іще так завзятись на себе двом славним лицарям зацного роду? Олександр Жоравницький був од Великого князя обдарований бенефіцією ключника — мав наглядати за збором медової данини по цілій землі Волинській, та й у самому місті врядував неабиким, а городничим — пильнував замкових укріплень: умів пан Олександр, нічим лицарського обичаю не змазавши, і людям і околичностям належне принатуритися, і слава його — вкупі зі статками — росла як з води. Іван же — той змалку показував ворохібну вдачу, частіше, ніж би годилось, хапався за шаблю, а то й за венацького стилета, мов ненастанно пхав його межі плечі неситий дух непокори, а чи нерозтрачена мужеська ярість шукала собі погамівку в сутичках і герцях.

На додачу, оба брати Жоравницькі були жонаті, й обі пані Жоравницькі одна одної на дух не терпіли — обі-бо

були челядині рівно норовисті, і на почестки й шану рівно лакомі: то ж гула доба, що вперше дала незалежненій людській істоті станівкий ґрунт під ногами, — істотка випросталась і тупнула ніжною: хочу! Сотні, тисячі ніжок, межи тим і в кунштовні паняньські сап'янці повзуваних, затупали по Європі, пішов гук, запурхали пера в руках самовидців: жінки, скуштувавши смаку влади і слави, гурмою посунули на кін історичних дій: у Парижі клала собі в узголів'я том Макіявеллі Катерина з Медичів, і густі й безвузлі, як павутина, сіті інтриг, що снував її мозок, спახали провалами ночі св. Варфоломія та Ліонської й Орлеанської різанин; у Генуї й Венеції куртизанки вбиралися в мужеські строї, студіювали астрологію та знахарство й писали мемуари про свої любосні пригоди, а в Колоні, в назареянському кляшторі, їхні посестри по Євиному племені, безсилі, через приречене Богові дівоцтво, обернути жадобу чину на околишній світ, дерлись біснуючись на мури — і ще ціле століття котитиметься по жіночих монастирях Європи ця епідемія масових шаленств; безбожне ж дівоцтво Єлизавети Англійської тим часом буяло в блиску зсипаного їй до ніг корсарського золота, і під пером Статфордського характерника, що прагнув поскромити королеву бодай на письмі, пані Макбетова, одержима хіттю монаршого маєстату, підбурювала на рішучий чин свого тупуватого рубаку-малжонка, і невидима кров виступала їй на долонях, — а в столиці грізної Порти галицька попівночка Настуня Лісовська вершила свою карколомну кар'єру від бранки-наліжниці до султани Стамбула, обігрувала в шахи чужоземних амбасадорів і обмишляла державний переворот, чи то помсту мужеві за своє колишнє впокорення: по цілій Європі бліді, рослинно-тендітні жіночі пальчики, беручи чоловіків за

гордо вистромене прирождіння, обертали їх на шахові фігурки в кривавій партії запалених воль, і ніяка інквізиція з відьмоспаленням негодна була затлумити неборней невситиме, дужче од любострасного, жіноцьке: хочу!.. А де ж було розвернутися нашим паням Жоравницьким — хіба керувати наїздами на сусідські маєтки, вчиняючи гвалт і побої, як не одна ясна пані на княжій Волині чинити полюбляла?..

Тут треба сказати, що, попри спільну обом жагу самоствердження, оприявнювалася вона в них двох на геть відмінний штаб. Йванова пані Олена, під пару мужеві звинна й палахка, сліпуча, мов лезо дамаської сталі, уславилася за білоглову барз мудру й остру, котру о раду спитатися — звісно, ненароком, при беседі, — і найзацніші волинські мужі не вважали за щось себе негідне, — а при тім і за велику книжницю, в чийх покоях, вряд із оправними в сап'ян Святим Письмом та молитовником, стояли книги друковані з Кракова і Львова, Перегринациї та Проскинаторії і різні гісторії списані — о Аттилі, королі угорським, о цесару римським Отоні, о Тройськом племені, що то про нього повістив творець Имир (злі язики подейкували, ніби й чорні книги там водилися), — а ще розмаїті хроніки латинські, бо пані Олена вміла всякого письма — і руського, і польського, і латинського, і грецького, і сама залюбки письмом бавилася, списуючи собі в діаріюш, що доброго чи лихого на тижні трапилось (на столику в спочивальні в неї завше стояв каламарчик зі свіжим атраментом і лежало кілька заструганих пер); знала вона й про свято орацію дотепною віршею уложити, і цидулу одповідную скомпонувати якнайдошкульніш, і запевне й до міського вряду надавалася би незгірш од свого малжонка, — якби лиш білоглових, та ще й роду не так-то знач-